Prakseologia nr 166/2024
https://doi.org/10.7206/prak.0079-4872_2015_160_69

Infrastruktura etyczna biznesu – koncepcja Wojciecha Gasparskiego i współczesne rozwiązania

Robert Sroka
Akademia Leona Koźmińskiego
rsroka@kozminski.edu.pl

Celem artykułu jest zaprezentowanie koncepcji infrastruktury etycznej biznesu wypracowanej przez Wojciecha Gasparskiego. Prof. Gasparski dzielił infrastrukturę etyczną na dwie kategorie: intelektualną i materialną. Połączenie tych dwóch kategorii pozwala na kompleksowy i efektywny rozwój etyki biznesu. Dlatego istotne jest promowanie tych inicjatyw, które z sukcesem łączą infrastrukturę intelektualną z materialną. Taką inicjatywą rozpoznawalną na poziomie międzynarodowym jest ruch *Benefit Corporation (B Corp),* który nie tylko był w stanie dokonać tego połączenia, ale jednocześnie zdobyć uznanie samych przedsiębiorców. W artykule przedstawiono analizę tego ruchu ze wskazaniem na obydwa rodzaje infrastruktury. Jego rozwój nie byłby tak dynamiczny bez zmiany nastawienia inwestorów. To trend odpowiedzialnego inwestowania wspiera przedsiębiorców chcących budować etyczne firmy. Przejawia się on w uwzględnieniu czynników ESG przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych. Na znaczenie branży finansowej dla rozwoju etyki gospodarczej zwracał uwagę Wojciech Gasparski. Uważał, że to właśnie ten sektor może w szczególności przyczynić się do promowania zgodnych z etyką postaw w biznesie. Idąc za tą intuicją badawczą Gasparskiego, trzecią część tego artykułu autor poświęcił analizie zagadnienia odpowiedzialnego inwestowania.

Słowa kluczowe:
Wojciech W. Gasparski, infrastruktura etyczna biznesu, *Benefit Corporation*, ESG;

Wprowadzenie

Etyka biznesu, pozostając na poziomie samej teorii, staje się poniekąd karykaturą samej siebie, a to dlatego, że należy do etyk stosowanych. Dlatego jej immanentną częścią są zarówno koncepcje teoretyczne, jak i praktyczne narzędzia, umożliwiające efektywne wdrażanie tych koncepcji do codziennej praktyki życia gospodarczego. Doskonale rozumiał to profesor Wojciech Gasparski, który w swoich pracach poświęconych etyce biznesu zwracał szczególną uwagę na połączenie myślenia ekonomicznego, uwzględniającego refleksję etyczną, z praktycznymi rozwiązaniami tworzącymi warunki do realizacji etyki biznesu na poziomach gospodarek narodowych, branżowym, poszczególnych przedsiębiorstw oraz pojedynczych menedżerów i pracowników. Łączenie teorii z praktyką określał frazą „infrastruktura etyczna biznesu". Dzielił ją na infrastrukturę intelektualną, rozumianą jako sposób myślenia o biznesie i jego wymiarze etycznym, oraz infrastrukturę materialną, czyli konkretne działania realizowane na wielu płaszczyznach – od prawnej po edukacyjną [Gasparski 2012: 217]. W. Gasparski wypracował w ten sposób kompleksowe podejście do myślenia o etyce biznesu i rozwoju tej dziedziny wiedzy, ale również do praktyki. Lektura tekstów, które omawiany autor poświęcił zagadnieniu infrastruktury etycznej, utwierdza mnie w przekonaniu, że jego myśl jest nadal aktualna. Co więcej, współczesne globalne inicjatywy, proponujące standardy etyki biznesu, zawierają w sobie elementy zarówno infrastruktury intelektualnej, jak i materialnej.

Wojciech Gasparski w swoich pracach starał się zwracać uwagę na te obszary życia gospodarczego, które mają największy wpływ na kształtowanie się standardów etyki biznesu. Dlatego nie jest przypadkiem, że swoją uwagę często koncentrował na branży finansowej, jako tej, która ma znaczne oddziaływanie na inne sektory i interesariuszy życia gospodarczego.

Biorąc pod uwagę powyższe wstępne uwagi dotyczące koncepcji infrastruktury etycznej biznesu Wojciecha Gasparskiego, stawiam trzy cele dla niniejszego artykułu. Po pierwsze, zostaną zaprezen-

towane najważniejsze elementy, składające się na infrastrukturę etyczną biznesu, zaproponowane przez Gasparskiego. Po drugie, przyjrzę się jednej z najpopularniejszych i najbardziej rozwiniętych globalnych inicjatyw poświęconych etyce biznesu w kontekście infrastruktury etycznej Wojciecha Gasparskiego. Tą koncepcją jest ruch *Benefit Corporation*. Trzecim celem będzie przyjrzenie się, na ile intuicja Gasparskiego, aby w szczególności koncentrować wysiłki w zakresie wdrażania infrastruktury etycznej na branży finansowej, jest obecnie aktualna. W tym wątku rozważań przyjrzę się fragmentowi rynku finansowego, jakim jest działalność inwestycyjna instytucji finansowych. Przeanalizuję dane rynkowe w zakresie aktywów ulokowanych w inwestycje uwzględniające element etyki i odpowiedzialności biznesu, ujęte w ramy koncepcji inwestowania ESG, tzn. inwestowania z uwzględnieniem danych środowiskowych, społecznych i związanych z ładem organizacyjnym (ESG, od angielskich inicjałów: E – *environment*, S – *social*, G – *governance*).

Infrastruktura etyczna biznesu

W podręczniku akademickim *Biznes, etyka, odpowiedzialność* w rozdziale zatytułowanym „Infrastruktura etyczna biznesu" Wojciech Gasparski najszerzej zaprezentował podstawowe założenia idei infrastruktury etycznej [Gasparski 2012]. Pisał, że skoro słownikowo „infrastruktura" to podstawowe urządzenia niezbędne do właściwego funkcjonowania, „infrastrukturę etyczną biznesu" należy rozumieć jako podstawowe urządzenia niezbędne do zapewnienia właściwego poziomu moralnego w działalności gospodarczej. Te urządzenia dzielił na dwa rodzaje: intelektualne i materialne, czyli na wymiar myśli – tego, co się myśli i mówi na temat biznesu i jego wymiaru etycznego, oraz wymiar realizacji, czyli tego, co się faktycznie robi na rzecz etycznego wymiaru działalności gospodarczej [Gasparski 2012: 217]. Inaczej ujął to podejście Ryszard Banajski, wskazując, że infrastruktura etyczna powinna uwzględniać takie czynniki, jak kto, w jaki sposób, w jakim czasie, jakimi metodami

oraz w odniesieniu do jakich zachowań chce wpłynąć na poprawę etyczności biznesu [Banajski 2009: 171].

W pierwszej kolejności zwracał uwagę na intelektualną infrastrukturę działalności gospodarczej jako tę, która tworzy warunki wspierające bądź utrudniające etyczne prowadzenie biznesu. Źródło problemu dostrzegał w dążeniach ekonomistów do tworzenia takiej nauki o ekonomii, która byłaby wolna od wartościowania. Przypominał, że ekonomia nie należy do świata natury, lecz kultury. Oznacza to, że jest tworem człowieka, a co za tym idzie, powinna uwzględniać współczynnik humanistyczny. W. Gasparski przestrzegał przed ekonomicznym imperializmem, który przejawia się w skłonności ortodoksyjnych ekonomistów do narzucania innym rodzajom myślenia pojęć, wartości i narzędzi analizy. Zaznaczał, że czynione jest to również przez narzucanie ram prawnych dla zachowań oraz przyjmowanie założenia, że ludzie działają tak, jak głosi teoria ekonomiczna, np. że kierują się jedynie wąsko rozumianym interesem [Gasparski 2012: 218–219].

Wojciech Gasparski zwracał uwagę, że będące przedmiotem ekonomii działania gospodarcze to działania poważne [Gasparski 2007]. Pod tym hasłem rozumiał to, że powinny być wykonywane sprawnie, czyli skutecznie, ekonomicznie, to znaczy z nadwyżką wyniku nad kosztami, oraz etycznie, czyli uwzględniając społeczny kontekst aksjologiczny, wyznaczający ramy przyzwolenia na dobór celów i środków tych działań. Co więcej, dla Gasparskiego to etyczność jest fundamentalnym warunkiem, który dopuszcza wykonanie jedynie takiego działania gospodarczego, które spełnia ten warunek [Gasparski 2007: 31]. Podsumowując powyższy fragment, można stwierdzić, że myślenie o ekonomii, jej celach, metodach i narzędziach stanowi dla Gasparskiego intelektualną infrastrukturę etyczną.

Myślenie o etyce biznesu jedynie na poziomie teoretycznych koncepcji ekonomii jest natomiast niewystarczające. Dlatego Wojciech Gasparski wiele miejsca poświęcił infrastrukturze materialnej. Czytając jego teksty, można odnieść wrażenie, że to właśnie do tego zagadnienia przykładał więcej uwagi. Do etycznej infrastruk-

tury materialnej Gasparski zaliczył w pierwszej kolejności regulacje prawne. To one określają ramy działań przedsiębiorstw, wskazując, jakie działania są, a jakie nie są prawnie dopuszczalne. W ten sposób albo ograniczają, albo otwierają możliwość takich, a nie innych zachowań przedsiębiorców. W polskim prawie niewiele jest nawiązań do wartości etycznych. Do wyjątków, na które zwracał uwagę, należą artykuły 17 i 18 Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. Podkreślono w nich zasady uczciwej konkurencji, poszanowania dobrych obyczajów, ochrony przed zagrożeniem zdrowia ludzkiego, moralności publicznej i ochrony środowiska. Do infrastruktury etycznej zaliczył też sposób kształtowania ładu organizacyjnego oraz zakresu odpowiedzialności organów spółek, który jest definiowany w kodeksie spółek handlowych. Dla omawianego autora istotniejsze znaczenie w tym zakresie mają *Dobre praktyki spółek notowanych na GPW*. Podkreślał, że stanowią one zbiór norm postępowania, który spółki publiczne powinny stosować, a jeśli tego nie robią, wyjaśnić powody braku ich stosowania zgodnie z zasadą „stosuj lub wyjaśnij" [Gasparski 2012: 224].

Jak już wcześniej wspominałem, Gasparski szczególną uwagę zwracał na infrastrukturę materialną w świecie finansów. Zauważył, że to *Zasady dobrej praktyki bankowej* Związku Banków Polskich, które w 2001 roku zastąpiły *Kodeks dobrej praktyki bankowej*, były jednym z pierwszych dokumentów w Polsce wyznaczających standardy etyczne dla konkretnej branży [Gasparski 2007: 297]. Inną instytucją działającą w branży finansowej, na którą zwracał uwagę, jest Konferencja Przedsiębiorstw Finansowych w Polsce[1]. Ta organizacja przyjęła *Zasady dobrych praktyk* [Gasparski 2007: 226]. Warto dodać, że obydwa te zbiory zasad etycznych dla rynku finansowego są wciąż rozwijane i stosowane przez te organizacje.

Do materialnej infrastruktury etycznej Wojciech Gasparski zaliczył również kanony postępowania, które określał mianem „metakodeksów etycznych". Jako przykład takiego kanonu podaje *Kanon*

[1] Obecnie ta organizacja działa pod nazwą Związek Przedsiębiorstw Finansowych.

etycznych przedsiębiorców, przyjęty przez Polską Konfederację Pracodawców Prywatnych Lewiatan. W tym Kanonie znalazły się takie sformułowania, jak „postępowanie zgodne z prawem i normami moralnymi", „zaufanie wszystkich grup interesariuszy", „odpowiedzialność za pracowników" czy dbałość o brak dyskryminacji i poszanowanie godności pracowników. Wśród wzorcowych kanonów postępowania Gasparski wskazywał na *Kanon dobrych praktyk rynku finansowego*, ustanowiony przez Komisję Nadzoru Finansowego [Gasparski 2007: 227]. Wskazuje w ten sposób po raz kolejny na szczególne znaczenie rynku finansowego dla kształtowania etycznych standardów w gospodarce.

Wojciech Gasparski patrzył kompleksowo na gospodarkę, dlatego swoich rekomendacji nie kierował jedynie do ludzi biznesu, lecz również do tych, którzy kształtują warunki życia gospodarczego. Sformułował oczekiwanie wobec administracji państwowej w postaci postulatu większego wysiłku w kształtowaniu materialnej infrastruktury etycznej. Doceniał takie inicjatywy, jak ustawa o lobbingu, powołanie Centralnego Biura Antykorupcyjnego czy organizacja zespołów roboczych poświęconych społecznej odpowiedzialności biznesu. Profesor pisał:

> Pożądane jest, aby właściwe instytucje państwowe prowadziły działania zmierzające do: ulepszenia regulacji prawnych, a także określenia zasad orzecznictwa w sprawach związanych z działalnością firm, uznaniem standardów etycznych za ważny składnik oceny działalności gospodarczej, wprowadzenia europejskich standardów społecznej odpowiedzialności i etyki biznesu, ochrony środowiska naturalnego, promowania i upowszechniania zachowań etycznych [Gasparski 2007: 229].

Jak słusznie zauważa Banajski, rozbudowa infrastruktury etycznej w biznesie będzie efektywniejsza, jeśli jednocześnie będzie postępował proces doskonalenia obowiązującego prawa [Banajski 2009: 183].

Zwracając się do przedsiębiorców, Gasparski podkreślał:

> Powinnością świata biznesu jest kontynuacja tam, gdzie już podjęto, oraz podjęcie tamm gdzie jeszcze tego nie uczyniono, wysiłków na rzecz: wprowadzenia w firmach programów etycznych zgodnych z europejskimi i światowymi standardami społecznej odpowiedzialności, wprowadzenie kodeksów etycznych firm i organizacji gospodarczych, zachęcenie firm do ubiegania się o certyfikaty z zakresu społecznej odpowiedzialności[2], przeprowadzania okresowych audytów etycznych w firmach i organizacjach gospodarczych oraz sporządzanie raportów etycznych/społecznych zgodnie z zasadami Global Reporting Initiative, należytej dbałości o honor przedsiębiorcy i menedżera oraz o podmiotowe traktowanie pracowników, a także troski o środowisko naturalne [Gasparski 2007: 229].

Honorowy prezes Towarzystwa Naukowego Prakseologii zwracał uwagę, że programy etyczne na poziomie przedsiębiorstw powinny być traktowane jako całościowe przedsięwzięcia, a etyka biznesu powinna stanowić najwyższy standard o randze strategicznej [Gasparski 2007: 258]. W innym miejscu przestrzegał natomiast, że kodeksy nie powinny być swego rodzaju „legalizacją etyki", ale powinny być zakorzenione w systemach wartości danej społeczności [Gasparski 1997: 25]. Łączył w ten sposób obydwie infrastruktury: intelektualną i materialną.

Koncepcja infrastruktury etycznej biznesu Wojciecha Gasparskiego jest propozycją niezwykle kompleksową. Wymaga zaangażowania wielu interesariuszy na różnych poziomach gospodarki. Realizacja natomiast poszczególnych elementów infrastruktury etycznej biznesu w wielu miejscach i instytucjach powoduje, że biznes traci spójną perspektywę tego, co należy rozumieć pod pojęciem etycznego postępowania i jakie działania powinny zostać wdrożone, aby przejść z poziomu teorii na poziom praktyki. Połączenie infrastruktury intelektualnej i etycznej udało się ruchowi *Benefit Corporation*. Założyciele tej inicjatywy z pewnością nie znali dorobku W. Gasparskiego. Fakt natomiast, że idea *Benefit Corporation* jest

[2] Przykładem jest Social Accountability 8000. Więcej informacji na temat tego standardu można znaleźć w: [Sroka, Taxand 2013].

uznawana za najbardziej kompleksową w zakresie odpowiedzialności biznesu, znalazła uznanie na całym świecie, a jej fundamenty zawierają w sobie zarówno elementy infrastruktury intelektualnej, jak i materialnej – pozwala nam tym bardziej docenić innowacyjność i właściwe intuicje badawcze Profesora.

Ruch *Benefit Corporation* – propozycja kompleksowego formowania infrastruktury etycznej

Prezentację ruchu *Benefit Corporation* warto zacząć od kilku uwag dotyczących infrastruktury intelektualnej. Przeszkodą w rozwoju etycznego biznesu było, i wydaje się, że wciąż jest, przekonanie wielu ekonomistów, na które zwrócili uwagę między innymi M.E. Porter i R. Kramer. Zgodnie z tym przekonaniem, nie jest możliwe pogodzenie korzyści dla społeczeństwa z maksymalizacją zysku [Porter, Kramer 2011: 36–55]. W neoklasycznej ekonomii wymóg podnoszenia poziomu życia społecznego stanowi dla firm dodatkowe ograniczenia, a przez to koszty i w konsekwencji obniżenie zysków. Wyjście poza w ten sposób zakorzenione ograniczenia wymaga przedsiębiorczości i innowacyjnych sposobów działania, które podważą pewne podstawowe reguły przyjętego porządku instytucjonalnego [Baran 2016: 525]. Konieczna wydaje się zmiana postrzegania roli biznesu na taką, w ramach której realizuje on cele społeczne oraz jednocześnie finansowe. W nurcie myślenia o rozszerzaniu odpowiedzialności przedsiębiorstw zaczęły pojawiać się różne koncepcje, w ramach których definiuje się cel przedsiębiorstwa jako łączenie korzyści finansowych ze społecznymi i środowiskowymi. Wprowadzane jest rozróżnienie na tak zwane organizacje nastawione na korzyść (*for-benefit)* oraz na organizacje nastawione wyłącznie na zysk (*for-profit*) [Sabeti 2011: 98–104].

Ten nurt myślenia o konieczności zmiany postrzegania roli przedsiębiorstw przyjął konkretną formę w postaci ruchu *B Corp*. *B Corp* to skrót pochodzący od angielskiego określenia *Benefit Corporations*, czyli firm działających dla dobra społecznego. Ideą

przewodnią ruchu powstałego w Stanach Zjednoczonych, który wypracował koncepcję *B Corp*, jest szukanie i wspieranie firm, które „nie są najlepsze na świecie, lecz które są najlepsze dla świata". W ramach *B Corp* została wypracowana całościowa koncepcja łącząca infrastrukturę intelektualną i materialną, która jest próbą redefinicji pojęcia sukcesu w biznesie. Bazuje ona na kilku przesłankach koniecznych do ponownego określenia współczesnej roli biznesu.

Po pierwsze, ruch *B Corp* postuluje zbudowanie powszechnej świadomości, że bez zaangażowania biznesu nie da się rozwiązać problemów społecznych i środowiskowych współczesnego świata. A to między innymi dlatego, że biznes, zwłaszcza międzynarodowe korporacje, jest często przyczyną lub katalizatorem tych problemów. Dla przykładu, jeśli przedsiębiorstwo nie zastosuje zielonych źródeł energii, nadal będzie emitowało gazy cieplarniane i przyczyniało się do zmian klimatu. Jeśli modele biznesowe będą nastawione na prostą produkcję bez brania odpowiedzialności za powstały produkt, świat ciągle będzie borykał się z olbrzymią ilością odpadów, w tym np. plastiku. Jeśli o cenie produktu będą decydowały niskie koszty pracy, w krajach rozwijających się będzie dochodziło do łamania praw człowieka i podstawowych standardów bezpieczeństwa pracy.

Po drugie, ruch *B Corp* zwraca uwagę na potrzebę zmierzenia się z prawnymi definicjami celu przedsiębiorstwa. Wynika to z faktu, że wciąż cel przedsiębiorstw definiowany jest jedynie przez pryzmat generowania zysku finansowego dla właścicieli, udziałowców, akcjonariuszy. Próby podejmowania decyzji przez zarząd, które odbiegają od tego celu, takie jak rezygnacja z części przychodów z powodów środowiskowych, ochrony praw człowieka czy innych społecznych przesłanek, mogą dla takiego zarządu wiązać się z konsekwencjami prawnymi i pozwami ze strony np. akcjonariuszy.

Inną ideą promowaną przez ruch *B Corp* jest uwzględnianie po stronie kosztów dla przedsiębiorstwa wszelkich szkód społecznych i środowiskowych, wywołanych na skutek jego działalności. Sven Eberlein zauważa, że przedsiębiorstwa przenoszą niektóre koszty

prowadzenia biznesu, w tym część kosztów środowiskowych i społecznych, na otoczenie zewnętrzne, czyli na państwo, samorząd, użytkowników i innych interesariuszy, w tym na publiczną służbę zdrowia. Jest to element unikania odpowiedzialności za szkody społeczne i środowiskowe. To zjawisko jest szczególnie dostrzegalne w Stanach Zjednoczonych. Dominujący w tym kraju trend braku interwencjonizmu państwa i niechęci do regulacji spowodował, że korporacje bogacą się kosztem dobra publicznego i środowiska. Eberlein przekonuje, że część menedżerów podejmowała decyzje dążące do maksymalizacji zysków wbrew swoim osobistym wartościom, tłumacząc, że muszą uczynić zadość zewnętrznym i wewnętrznym przepisom korporacyjnym [Eberlein 2018: 17].

Dlatego Eberlein, podobnie jak Wojciech Gasparski, postuluje konieczność zmiany archaicznego modelu korporacyjnego, który przedkłada zysk nad inne wartości. Jednym z przyczółków tego modelu są konkretne zapisy w aktach prawnych, takich jak statuty spółek, w których mówi się o odpowiedzialności przed udziałowcami w zakresie wyników finansowych. Jednak aby było to możliwe, konieczna jest zmiana prawa, zgodnie z którym obecnie maksymalizacja zysku jest podstawowym celem przedsiębiorstwa. Taka próba przedefiniowania celów przedsiębiorstwa natrafiła na przeszkody prawne, w szczególności w Stanach Zjednoczonych. Tradycyjne prawo spółek w USA wymaga, aby zarządy przedkładały zysk ponad wszystko. Zgodnie z wymogami prawa w Stanach Zjednoczonych menedżerowie są zobowiązani do działania wyłącznie w jednym celu, jakim jest maksymalizacja zysków finansowych dla akcjonariuszy. Decyzje korporacyjne muszą być zatem uzasadnione pod względem tworzenia wartości dla akcjonariuszy. Ta koncepcja prymatu akcjonariuszy została potwierdzona przez Delaware Chancery Court w 2010 roku, który stwierdził, że jakakolwiek misja pozafinansowa, niedążąca do maksymalizacji wartości ekonomicznej nastawionej na zysk dla jej akcjonariuszy, jest niespójna z obowiązkiem powierniczym nakładanym na członków zarządów. Między innymi dlatego organizacja *B Corp* uznała, że wyjściem

z tego potrzasku regulacyjnego jest zmiana prawa. Inne pomysły, takie jak rozwijanie organizacji typu non-profit, czyli nienastawionych na zysk, nie spowodują pożądanej zmiany i nie przyczynią się do rozwoju odpowiedzialności firm za ich wpływ społeczny i środowiskowy.

W ramach ruchu *B Corp* powstała propozycja powołania nowej formy prawnej spółek, jaką jest właśnie *Benefit Corporation* (w skrócie *B Corp*). W tym celu została przygotowana i zaproponowana ustawa powołująca nowy rodzaj spółek, który umożliwia łączenie celów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych. Ten akt prawny pozwala na rejestrację nowego przedsiębiorstwa jako *Benefit Corporation* lub zmianę formy prawnej już istniejących przedsiębiorstw, z takich jak *limited liability company* (LLC; spółka z ograniczoną odpowiedzialnością) czy *C Corporation* (spółka akcyjna). Forma prawna *B Corp* wprowadza możliwość uwzględniania celów społecznych i środowiskowych, a nie tylko ekonomicznych, w dokumentach statutowych. Uwalnia również takie podmioty od obowiązku maksymalizacji zysku dla udziałowców. W ten sposób oddolny ruch *B Corp*, będący zrzeszeniem przedsiębiorców i aktywistów, walczy o zmianę przepisów w każdym stanie USA oddzielnie po to, aby menedżerowie mogli w sposób bezpieczny i legalny podejmować decyzje, które nie tylko będą maksymalizować zysk, ale również pozwolą postąpić odpowiedzialnie wobec społeczeństwa, pracowników, dostawców czy środowiska naturalnego. Jedną z pierwszych spółek zarejestrowanych jako *Benefit Corporation* była firma Patagonia [Eberlein 2018: 17]. Tę nową formę prawną spółek formalnie przyjęło już kilkadziesiąt stanów w USA.

Idea *B Corporation* wyszła poza granice USA. W grudniu 2015 roku włoski parlament przyjął ustawę uznającą nowy rodzaj organizacji, o nazwie *Società Benefit*, który jest bezpośrednio wzorowany na *B Corp*. Nowa forma prawna *B Corp* jest konkretną odpowiedzią nie tylko na wyzwana społeczne i środowiskowe współczesnego świata oraz oczekiwania od biznesu rozszerzonej odpowiedzialności, ale pozwala lepiej odpowiedzieć na popyt na tego typu podmioty

gospodarcze, obserwowany wśród inwestorów[3]. Jest też praktycznym przykładem łączenia infrastruktury intelektualnej i materialnej. Kolejnym przejawem takiego łączenia jest to, że ruch *B Corp* posiada swoją deklarację, która określana jest „deklaracją współzależności". Deklaracja zakłada wykorzystanie biznesu jako siły do czynienia dobra. Sygnatariusze deklarują, że wszystkie interesy będą realizować z poszanowaniem i dla dobra ludzi oraz środowiska. Poprzez swoje produkty, praktyki i zyski firmy powinny dążyć do tego, by nie wyrządzać szkody i przynosić korzyści wszystkim. Aby to zrobić, konieczne jest postępowanie ze zrozumieniem, że każdy z nas jest zależny od drugiego, a tym samym odpowiedzialny za siebie nawzajem i za przyszłe pokolenia. Na stronie polskiego reprezentanta *B Corp* została umieszczona informacja o tym, że firmy *B Corp* to organizacje niebojące się porzucić starych modeli, zakładających, że zysk ekonomiczny właścicieli jest najważniejszy, na rzecz świadomie budowanej wartości społecznej i środowiskowej, przeciwdziałania uruchomionym w przeszłości negatywnym tendencjom w gospodarce i systemach społecznych, regeneracji tego, co zostało zniszczone albo zaniedbane[4].

Jak wspominałem wcześniej, Wojciech Gasparski szczególną przywiązywał wagę przykładał do infrastruktury materialnej jako tej, która pozwala na wdrożenie etyki biznesu do praktyki prowadzenia działalności gospodarczej. Nie wystarczy prowadzenie dyskusji o społecznej roli biznesu i celach działalności przedsiębiorstw, która trwa od kilkudziesięciu lat. Co prawda zarysowany powyżej wątek prawny jest jednym z konkretnych rezultatów tych rozmów, jednak na obecnym etapie jest to rozwiązanie dostępne w niewielu krajach i dla ograniczonej liczby podmiotów gospodarczych. Nowa forma spółek typu *B Corp* jest obecnie odległa od głównego nurtu biznesowego, podob-

[3] Choć w niektórych krajach istnieją firmy *B Corp* pomimo braku osobnej formy prawnej związanej z tym ruchem: np. w Polsce należąca do *B corp* firma *Benefit Systems* ma formę prawną spółki akcyjnej (przyp. Redakcji).

[4] Więcej informacji znajduje się w artykule: *Biznes, który chce naprawiać świat*, w: http://b-better.pl/B-corp/ (dostęp: 23.12.2022).

nie jak rozważania o nowych koncepcjach ekonomicznych, różnych wcieleniach kapitalizmu, znaczeniu komunitaryzmu czy odsłonach społecznej gospodarki rynkowej. Tego typu badania są istotne, gdyż dostarczają inspiracji do zmian. Na poziomie operacyjnym natomiast, dla konkretnych ludzi, zasiadających w zarządach, kierujących przedsiębiorstwami i podejmujących każdego dnia dziesiątki decyzji, ważne są bardzo konkretne inspiracje, podpowiedzi, rozwiązania i narzędzia. Niejeden założyciel firmy czy zarządzający chciałby zmienić sposób funkcjonowania podmiotu, za który jest odpowiedzialny, ale potrzebuje wsparcia w postaci inspiracji oraz precyzyjnych podpowiedzi, w uwikłaniu bowiem w codzienność nie ma czasu i śmiałości na eksperymentowanie. Potrzebuje infrastruktury materialnej.

Dlatego powstało dynamicznie rozwijające się i powiązane z ruchem *Benefit Corporation* rozwiązanie w postaci certyfikacji *B Corp*. Ta inicjatywa proponuje konkretne narzędzia zarządzania, umożliwiające transformację spółki w podmiot realnie i mierzalnie odpowiedzialny za wpływ ekonomiczny, społeczny i środowiskowy.

Ruch certyfikacji *B Corp* tworzą przedsiębiorstwa, które działają zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju. Odchodzą one od modelu biznesowego bazującego jedynie na maksymalizacji zysku i aktywnie działają na rzecz środowiska oraz społeczeństwa. Certyfikat przynależności do ruchu przyznawany jest na podstawie szczegółowej oceny funkcjonowania działalności firmy pod kątem etycznym i jej wpływu na otoczenie. Odbywa się to za pomocą procesu certyfikacji *B Corp*. Certyfikat wydawany jest jedynie tym organizacjom, które spełniają restrykcyjne wymagania dotyczące podejścia do zarządzania i mogą wykazać się udokumentowanymi rezultatami minimalizowania swojego negatywnego wpływu na środowisko i społeczeństwo oraz działaniami skierowanymi na wywieranie wpływu pozytywnego. Certyfikat *B Corp* uzyskało do tej pory ponad 6 200 firm z 89 krajów[5]. Warto zaznaczyć, że do uzyskania certyfi-

[5] Opis znajduje się na stronie internetowej pod adresem: https://www.bcorporation.net/en-us/ (dostęp: 05.01.2023).

katu nie jest konieczna zmiana formy prawnej działania spółki na formę *B Corporation*.

Certyfikowane korporacje B spełniają najwyższe standardy zweryfikowanej efektywności i przejrzystości, co pozwala im budować przewagę konkurencyjną i zainteresować etycznych inwestorów. Standardy stanowiące podstawę certyfikacji są uzgadniane z liderami ze wszystkich sektorów. Podstawowym narzędziem dla biznesu jest ocena zarządzania i wpływu społecznego oraz środowiskowego przedsiębiorstwa. Ponad 50 000 firm skorzystało z oceny tego wpływu, określanego jako wpływ B. Firmy, które osiągają wysoki wynik oceny, mogą ubiegać się o formalny certyfikat *B Lab*, który zarządza certyfikatem *B Corp*, identyfikuje i wyróżnia firmy o wyjątkowo pozytywnym wpływie społecznym i środowiskowym. Certyfikacja korporacji B wykracza poza certyfikację na poziomie produktu lub usługi. Certyfikat *B Corp* to, zdaniem jego twórców, jedyny certyfikat, w którego procesie przyznawania mierzy się wszystkie wyniki społeczne i środowiskowe firmy. Ocena wpływu B mierzy, w jaki sposób działania firmy i model biznesowy wpływają na pracowników, społeczność, środowisko i klientów: od łańcucha dostaw i materiałów wejściowych po darowizny na cele charytatywne i świadczenia pracownicze.

Zarządzający przedsiębiorstwami mogą skorzystać z kilku narzędzi oferowanych w ramach certyfikacji. Pierwszym z nich jest ocena składająca się z serii pytań, których celem jest udzielenie podpowiedzi, jak zbudować lepszy biznes – korzystniejszy dla pracowników, społeczności i środowiska. Kolejnym narzędziem jest możliwość porównania odpowiedzi z odpowiedziami tysięcy innych firm. Takie porównanie umożliwia identyfikację mocnych i słabych stron. Organizacja zapewnia również możliwość przygotowania planów ulepszeń, które mogą być budowane w oparciu o dostępne bezpłatnie przewodniki po najlepszych praktykach. Zarządzający spółkami mają zatem możliwość skorzystania z szeregu narzędzi pozwalających im odpowiadać na wyzwania społeczne i środowiskowe, oczekiwania klientów i innych interesariuszy, a zwłaszcza dostosować spółkę do oczekiwań współczesnych inwestorów, dla których dane

ESG stają się integralnym elementem w procesie podejmowania decyzji inwestycyjnej.

Okazuje się, że połączenie infrastruktury intelektualnej i materialnej, jakie można obserwować w ramach ruchu *Benefit Corporation*, odpowiada również na potrzeby współczesnych trendów na rynku finansowym, zwłaszcza inwestycyjnym. Jest to wątek ważny dla tego artykułu nie tylko z powodu uwagi, jaką poświęcał tej branży Wojciech Gasparski, ale również z powodu konieczności spełniania oczekiwań inwestorów przez spółki. Warto zatem chociażby pobieżnie przyjrzeć się głównym trendom na rynku inwestorskim w kontekście etyki biznesu.

Environment-Social-Governance (ESG): zapotrzebowanie na spółki zachowujące etyczne standardy

Idea inwestowania w zgodzie z normami etyki rozwijana jest dynamicznie wśród inwestorów amerykańskich, skandynawskich oraz pochodzących z Zachodniej Europy, od ok. 30 lat. W ciągu ostatnich dziesięciu lat zdecydowanie zwiększyła się liczba tego typu inwestorów oraz wartość aktywów inwestowanych z uwzględnieniem wskaźników ESG. Można wyróżnić dwa główne rodzaje motywacji, którymi kierują się inwestorzy uwzględniający dane ESG przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych. Pierwsza motywacja to świadoma moralna decyzja konkretnego właściciela kapitału o tym, jakiego typu spółki będzie wspierał, podejmując decyzje inwestycyjne. Taki inwestor może przyjąć różne strategie inwestycyjne. Na poziomie minimalnego zaangażowania podejmuje decyzje o powstrzymaniu się z inwestowania w przedsiębiorstwa z branż kontrowersyjnych, takich jak tytoniowa, alkoholowa, hazardowa, pornograficzna czy zbrojeniowa, lub takich, które łamią prawa człowieka albo dopuszczają się korupcji. Może natomiast pójść o krok dalej i nie tylko powstrzymać się od inwestowania w branże kontrowersyjne, ale zdecydować się na to, że będzie inwestował w spółki odpowiedzialne społecznie. Żeby to zrobić, upraszczając, potrzebuje infor-

macji właśnie o tym, czy dana spółka zachowuje się odpowiedzialnie. Tego typu dane określane są wspomnianym akronimem ESG. Taki uwzględniający perspektywę etyczną inwestor nie zainwestuje w spółkę z branży kontrowersyjnej lub taką, która wyrządza szkodę środowisku, łamie prawa człowieka czy nie przestrzega praw pracowniczych, nawet gdy jest przekonany, że może na takiej inwestycji zarobić.

Drugi typ motywacji jest związany z zarządzaniem ryzykiem i szukaniem spółek, które dadzą najlepszy zwrot z inwestycji. Inwestorzy należący do tej grupy dostrzegają na przykład, że konsumenci poszukują ubrań ekologicznych, i ten segment branży odzieżowej będzie przynosił ponadprzeciętne zwroty z inwestycji, albo są świadomi, że wykryty przypadek pracy dzieci w łańcuchu dostaw firmy z branży elektronicznej może spowodować bojkot konsumencki i doprowadzić do zmniejszenia sprzedaży, a w konsekwencji przychodów. Aby zminimalizować ryzyko wystąpienia takich sytuacji, inwestorzy oczekują od spółek informacji ESG, które zawierają w sobie dane o tym, jak spółka minimalizuje to ryzyko.

Wydaje się, że etyczne inwestowanie to nie chwilowa moda. Analizując dane z rynku inwestycyjnego, można dostrzec wyraźny trend usprawiedliwiający tezę, że w czasie epidemii Covid-19 świat finansowy stawia na etyczne firmy. W 2020 roku inwestorzy ulokowali 45,7 mld dolarów w fundusze uwzględniające w swoich decyzjach inwestycyjnych informacje o aktywności spółek w zakresie ochrony środowiska, działań społecznych, w tym odnoszących się do pracowników oraz ładu korporacyjnego. Kapitał zainwestowany poprzez fundusze ESG ma tym większe znaczenie, że jak obliczyli analitycy firmy Morningstar, z pozostałych funduszy wycofano w 2020 roku 384,7 mld dolarów[6]. Podobne szacunki prezentuje jeden z największych funduszy na świecie – BlackRock. Dane prezentowane przez ten

[6] Więcej informacji dostępnych jest w: *Reports First-Quarter 2020 Financial Results*, Morningstar 2020, w: https://newsroom.morningstar.com/newsroom/news-archive/press-release-details/2020/Morningstar-Inc-Reports-First-Quarter-2020-Financial-Results/default.aspx (dostęp: 20.12.2022).

fundusz wskazują, że pomimo kryzysu inwestorzy w 2020 roku przeznaczyli więcej pieniędzy na inwestycje ESG. W pierwszym kwartale 2020 roku zaobserwowano wzrost o 41%, rok do roku, w globalne fundusze inwestycyjne i fundusze giełdowe uwzględniające wskaźniki ESG[7]. Warto również dodać, że w lipcu 2020 roku padł kolejny rekord miesięcznego wzrostu wartości zarządzanych aktywów w funduszach typu Exchange Traded Fund (ETF) ESG w USA. Rezultatem tej aktywności inwestorów jest, jak podaje Purview Investment, podwojenie aktywów ESG ETF do prawie 34 mld dolarów w pierwszych siedmiu miesiącach tego roku [Chandler 2020]. Nawet w czasie pandemii inwestowanie z uwzględnieniem danych środowiskowych, społecznych i ładu korporacyjnego było opłacalne. Fundusz ETF iShares ESG MSCI USA (ESGU) – największy tego typu fundusz ETF z aktywami w zarządzaniu o wartości ponad 7,1 mld USD – zapewnił zysk w wysokości 0,6% od początku roku. Dla porównania S&P 500 spadł w ciągu roku o około 1%[8]. Trend odpowiedzialnego inwestowania jest widoczny przede wszystkim w Europie. Roczne inwestycje funduszy europejskich, uwzględniające czynniki ESG, wzrosły z 50 mld euro w 2018 roku do 120 mld euro w 2019 roku. W ten sposób łącznie aktywa ESG osiągnęły wartość 668 mld euro [Black 2020]. Trend ten utrzymywał się również po zakończeniu pandemii. Autorzy raportu PwC Asset and Wealth Management Revolution 2022 twierdzą, że zarządzający aktywami na całym świecie zwiększą swoje zaangażowanie w aktywa związane z ESG do 33,9 bln USD do 2026 roku, z 18,4 bln USD w 2021 roku, czyli do poziomu 21,5% łącznych globalnych aktywów. Największy skok ma nastąpić w Europie. Ma być na poziomie 53% i wynieść 19,6 bln USD[9].

[7] Więcej informacji dostępnych jest w: *BlackRock Survey Shows Acceleration of Sustainable Investing*, BlackRock 2020, w: https://ir.blackrock.com/news-and-events/press-releases/press-releases-details/2020/BlackRock-Survey-Shows-Acceleration-of-Sustainable-Investing/default.aspx (dostęp: 20.12.2022).

[8] Więcej informacji dostępnych jest w: iShares ESG Aware MSCI USA ETF, w: https://www.ishares.com/us/products/286007/ishares-esg-msci-usa-etf-fund (dostęp: 22.12.2022).

[9] Więcej informacji dostępnych jest w: *Asset and Wealth Management Revolution 2022*, PwC

Rośnie też systematycznie liczba członków organizacji branżowej założonej przez instytucje finansowe, której celem jest promocja odpowiedzialnego inwestowania. Ta organizacja to Principle for Responsible Investment. W 2022 roku osiągnęła liczbę blisko 5000 członków, wśród których są największe globalne banki i inwestorzy instytucjonalni zarządzający łącznie aktywami o wartości przekraczającej 128 bln dolarów[10].

Warto zwrócić uwagę, że etyczne inwestowanie idzie jeszcze o krok dalej. Jednym z narzędzi do rozwiązywania wyzwań społecznych i środowiskowych, wypracowanych przez branżę inwestycyjną, jest inwestowanie z wpływem (ang. *impact investing*) [Hand, Dithrich 2020: 46]. Ideą inwestowania z wpływem jest to, że inwestorzy na równi stawiają cele, jakimi są osiąganie zysku finansowego oraz realizowanie jasno określonych celów społecznych i środowiskowych [Bugg-Levine, Emerson 2011: 9]. Zgodnie z definicją zaproponowaną przez Global Impact Investing Network (GIIN), inwestowanie z wpływem to podejście stosowane przez inwestorów w celu wykorzystania siły ich kapitału inwestycyjnego, aby aktywnie przyczyniać się do poprawy życia i zdrowia ludzi oraz stanu środowiska naturalnego. GIIN definiuje inwestycje z wpływem jako inwestycje dokonane z zamiarem wygenerowania pozytywnego, mierzalnego wpływu społecznego i środowiskowego, a także zwrotu finansowego. Inwestorzy, dokonujący inwestycji z wpływem, powinni: a) celowo przyczyniać się do pozytywnego wpływu na społeczeństwo i środowisko (to odróżnia ten rodzaj inwestowania od innych strategii, takich jak inwestowanie z uwzględnieniem ESG); b) poszukiwać

2022, w: https://www.pwc.com/gx/en/industries/financial-services/asset-management/publications/asset-and-wealth-management-revolution-2022.html (dostep: 4.01.2023). Warto zaznaczyć, że raport zawiera opinie 250 inwestorów instytucjonalnych i zarządzających aktywami o wartości 60 bilionów USD, co stanowi, zgodnie z danymi z raportu, prawie połowę światowych zarządzanych przez fundusze aktywów.

[10] Więcej informacji dostępnych jest w: *2021-22 Annual Report*, Principles for Responsible Investment, London 2023, w: https://dwtyzx6upklss.cloudfront.net/Uploads/b/f/m/pri_annual_report_2022_689047.pdf (dostęp: 5.01.2023).

finansowego zwrotu z kapitału, który może wahać się wartości poniżej poziomu rynkowego do stopy rynkowej skorygowanej o ryzyko (to odróżnia inwestowanie z wpływem od filantropii); c) wykorzystywać dowody i dane dotyczące wpływu w projektowaniu inwestycji. Inwestorzy stosujący strategię wpływu wykorzystują najlepsze ilościowe lub jakościowe dane dotyczące efektu oraz dowody na to, że mogą zwiększyć swój wkład w pozytywne zmiany społeczne i środowiskowe. Oznacza to między innymi, że tego typu inwestorzy, zanim podejmą decyzję o alokacji kapitału, identyfikują potrzebę społeczną lub środowiskową zgodną z dowodami empirycznymi lub ugruntowaną wiedzą naukową[11].

Zgodnie z wynikami badania inwestorów, przeprowadzonego w 2020 roku przez Global Impact Investing Network, wielkość globalnego rynku inwestycji z wpływem, zarządzanych przez 1720 organizacji, szacuje się na 715 mld dolarów. W 2019 roku 279 tego typu inwestorów zainwestowało 47 mld dolarów w 9807 spółek. 70% spośród 283 respondentów ocenia pozytywnie atrakcyjność finansową inwestowania z wpływem w porównaniu z innymi strategiami inwestycyjnymi. 88% respondentów deklaruje spełnienie lub przekroczenie swoich oczekiwań finansowych [Hand, Dithrich, Sunderij, Nova 2020]. Europejskie Forum Zrównoważonych Inwestycji (EUROSIF) oszacowało, że inwestowanie z wpływem osiągnęło wartość aktywów wynoszącą 122 mld dolarów w 2017 roku. W 2019 roku na całym świecie branża podwoiła kwotę, którą zebrała na tego typu inwestycje, osiągając 5,4 mld funtów [Mendonça 2020].

Biorąc pod uwagę powyżej zaprezentowany trend ESG na rynku inwestycyjnym, można powiedzieć, że oczekiwania inwestorów wobec spółek, aby te zachowywały się w sposób odpowiedzialny społecznie, osłabia koronny argument przeciw braniu przez spółki na siebie odpowiedzialności za cokolwiek innego oprócz wyników

[11] Więcej informacji dostępnych jest w: *The Core Characteristics of Impact Investing*, Global Impact Investing Network, New York. w: https://thegiin.org/assets/Core%20Characteristics_webfile.pdf (dostęp: 15.11.2022).

finansowych. Niektórzy zarządzający spółkami odrzucali, a część z nich wciąż odrzuca, koncepcję odpowiedzialności społecznej i środowiskowej, powołując się na konieczność spełniania wymagań inwestorów, którzy, ich zdaniem, jedynie oczekują wzrostów finansowych. Ten argument jest wciąż w wielu przypadkach zasadny. Jednak idea inwestowania z uwzględnieniem danych ESG, a przede wszystkim nurt inwestowania z wpływem, zmienia tę rzeczywistość i dowodzi, że coraz częściej spółki nie mogą liczyć na kapitał od inwestorów, jeśli nie będą postępowały w sposób odpowiedzialny. Pokazanie tej zależności i wpływu branży finansowej na zachowania spółek jest argumentem wspierającym intuicję Wojciecha Gasparskiego, aby w sposób szczególny rozwijać infrastrukturę etyczną właśnie w tym fragmencie gospodarki.

Podsumowanie

Aby przedsiębiorcy prowadzili swoje przedsięwzięcia w zgodzie z przyjętymi standardami etyki, winny być zapewnienione odpowiednie warunki i narzędzia. Te warunki i narzędzia zostały przez Wojciecha Gasparskiego określone etyczną infrastrukturą biznesu, którą podzielił na intelektualną i materialną. Swoimi pracami dowodził, że do rozwoju etycznego biznesu nie wystarczy tylko część intelektualna lub tylko materialna. Konieczne są obydwie, bo same koncepcje ekonomiczne, uwzględniające elementy etyczne, bez odpowiednich narzędzi do ich wdrażania w codziennej praktyce życia gospodarczego, pozostaną jedynie na poziomie teoretycznym. Nawet najlepsze rozwiązania, certyfikacje, systemy zarządzania czy chociażby kodeksy etyki, bez wsparcia na poziomie myślenia o ekonomii, nie będą wykorzystywane, gdyż stanie im na przeszkodzie inaczej zdefiniowany cel ekonomii, jakim jest maksymalizacja zysku dla akcjonariuszy lub właścicieli. Dlatego właśnie Gasparski postulował, aby równocześnie rozwijać zarówno infrastrukturę intelektualną, jak i materialną.

Niewiele jest przykładów takiego harmonijnego rozwoju obydwu typów infrastruktury, które cieszyłyby się uznaniem biznesu na

poziomie globalnym. Udało się to zaprezentowanemu w tym artykule ruchowi *Benefit Corporation*. Z pewnością jest to inicjatywa, którą należy obserwować i badać, również w polskiej perspektywie, gdyż coraz więcej rodzimych firm decyduje się na podjęcie wysiłku spełnienia wymagań stawianych przez *B Corp*. Interesujące będzie sprawdzenie przyszłych polskich *B Corps* zarówno pod kątem standardów etycznych, jak i efektywności ekonomicznej.

Zarządzający, chcący rozwijać etyczne firmy, mają ważnego sojusznika w tym przedsięwzięciu, jakim jest branża inwestycyjna. Zaprezentowano analizę odpowiedzialnego inwestowania, które dynamicznie zaczęło się rozwijać od około 10 lat, w trudnym czasie pandemii jeszcze bardziej zyskało na popularności i wciąż pozostaje w okresie wzrostu. Dlatego firmy starają się doskonalić we wdrażaniu materialnej infrastruktury etycznej, aby być atrakcyjnym celem inwestycyjnym etycznych inwestorów. Ten trend jest potwierdzeniem intuicji Gasparskiego, który w swoich pracach dotyczących etyki biznesu szczególnie dużo uwagi poświęcał rynkowi finansowemu, jako temu obszarowi gospodarki, który może być znaczącym sprzymierzeńcem wspierającym rozwój etyki biznesu.

Zaprezentowane w artykule dwa zagadnienia – *B Corp* i etyczne inwestowanie – dają podstawę do postawienia wniosku, że Wojciech Gasparski nie tylko przyczynił się do rozwoju dziedziny wiedzy, jaką jest etyka biznesu na poziomie teoretycznym i praktycznym w Polsce, ale zagadnienia, które podejmował, są wciąż nie tylko istotne, lecz przybierają formę globalnych trendów, spójnych z jego myślą i kierunkami badań.

BIBLIOGRAFIA

Opracowanie naukowe:

Baran G. 2016, „Procesy instytucjonalizacji organizacji IV sektora", [w:] T. Wawrzak [red.], *Zarządzanie w szkołach wyższych i innowacje w gospodarce*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego: 253–261.

Banajski R. 2009, *Infrastruktura etyczna w biznesie*, „Prakseologia", 149: 167–185.

Bugg-Levine A., Emerson J. 2011, *Impact Investing: Transforming How We Make Money while Making a Difference*, „Innovations", 6 (3): 9–18.

Chandler B. 2020, *2020 – What does the global pandemic teach us about ESG investing?*, „ETF Express" 2020, URL: <https://etfexpress.com/2020/08/13/2020-what-does-global-pandemic-teach-us-about-esg-investing/> (dostęp: 20.12.2022).

Eberlein S. 2012, *Business for Good,* „Resurgence & Ecologist", 273: 22–31.

Gasparski W.W. 2012, „Infrastruktura etyczna biznesu", [w:] W.W. Gasparski [red.], *Biznes, etyka, odpowiedzialność. Podręcznik akademicki*, opr. przy współpracy D. Bąka, B. Roka, A. Lewickiej-Strzałeckiej i J. Sokołowskiej, Warszawa: Wydawnictwo Profesjonalne PWN: 217–232.

Gasparski W.W. 1997, *Etyka biznesu – szkice do portretu*, [w:] J. Dietl, W.W. Gasparski [red.], *Etyka biznesu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN: 16–36.

Gasparski W.W. 2007, *Wykłady z etyki biznesu*, Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego.

Porter M.E., Kramer R. 2005, *Tworzenie wartości dla biznesu i społeczeństwa. Jak przestawić kapitalizm na nowe tory, by wywołać nową falę innowacyjności i wzrostu*, „Harvard Business Review Polska", (5): 36–55.

Sabeti H. 2011, *The For-Benefit Enterprise*, „Harvard Business Review", 89/11: 98–104.

Sroka R., Taxand C. [red.] 2013, *Norma Social Accountability 8000. Polskie wydanie normy SA8000 wraz z przewodnikiem oraz komentarzami*, Warszawa: Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej.

Dokumenty i opracowania organizacji biznesowych:

Better. Bussines—Transformation 2022, *Biznes, który chce naprawiać świat*, <http://b-better.pl/B-corp/> (dostęp: 23.12.2022).

Black H. 2020, *Record-Shattering Year for Sustainable Investments*, Morningstar 2020, <https://www.morningstar.co.uk/uk/news/199190/record-shattering-year-for-sustainable-investments.aspx> (dostęp: 20.12.2022).

BlackRock 2020*, BlackRock Survey Shows Acceleration of Sustainable Investing*, <https://ir.blackrock.com/news-and-events/press-releases/press-releases-details/2020/BlackRock-Survey-Shows-Acceleration-of-Sustainable-Investing/default.aspx> (dostęp: 20.12.2022).

Global Impact Investing Network, 2022, *The Core Characteristics of Impact Investing*, New York, https://thegiin.org/assets/Core%20Characteristics_webfile.pdf (dostęp: 15.11.2022).

Hand D. 2020, *2020 Annual Impact Investor Survey. Global Impact Investing Network*, New York: Global Impact Investing Network.

Mendonça C. 2022, *Europe-based buyout firms bet big on impact investing*, „Private Equity News", <https://www.penews.com/articles/europe-based-buyout-firms-bet-big-on-impact-investing-20201013> (dostęp: 15.11.2022).

PricewaterhouseCoopers, 2022, Asset and Wealth Management Revolution 2022, <https://www.pwc.com/gx/en/industries/financial-services/assetmanagement/publications/asset-and-wealth-management-revolution-2022.html> (dostep: 4.01.2023).

Principles for Responsible Investment, 2023, *2021–22 Annual Report*, London URL: <https://dwtyzx6upklss.cloudfront.net/Uploads/b/f/m/pri_annual_report_2022_689047.pdf> (dostęp: 5.01.2023).

Morningstar, 2020, *Reports First-Quarter 2020 Financial Results*, <https://newsroom.morningstar.com/newsroom/news-archive/press-release-details/2020/Morningstar-Inc-Reports-First-Quarter-2020-Financial-Results/default.aspx> (dostęp: 20.12.2022).

SUMMARY

Ethical business infrastructure – Wojciech Gasparski's concept and contemporary solutions

The aim of the article is to present Wojciech Gasparski's concept of ethical business infrastructure and the related contemporary solutions and ideas. Wojciech Gasparski divided the ethical infrastructure into two forms: intellectual and material. The combination of these two forms allows for a comprehensive and effective development of business ethics. Therefore, it is important to promote the initiatives that successfully combine intellectual and material infrastructure.

One of such proposals is the Benefit Corporation movement, which gained the recognition of some significant entrepreneurs at the international level. The article contains an analysis of this initiative with an indication of the both mentioned types of infrastructure. The development of *B Corp* could not be so dynamic without change of the investors' attitude. The trend of responsible investing supports the entrepreneurs involved in certain ideas of ethical business. Taking into account ESG factors in investment decision making refelects this trend.

The importance of the financial enterprises for the development of business ethics was pointed out by Wojciech Gasparski. He believed that this sector could especially contribute to the promotion of ethical attitudes in business. Following Wojciech Gasparski's research intuition, the third part of this article is devoted to the analysis of the issue of responsible investing.

Keywords: Wojciech Gasparski, ethical business infrastructure, *B-corp*, ESG;

Prakseologia

166 (2024)

Treść numeru

Słowo od Redakcji
(**Wiesław Banach, Marcin W. Bukała**) ***3***

STUDIA

Alojzy Czech — Mjr dr Józef Andrzej Teslar (1889–1961) i jego wkład w recepcję dzieła Henri Fayola w Polsce ***11***
Major Dr. Józef Andrzej Teslar (1889–1961) and His Contribution to the Reception of Henri Fayol's Work in Poland (Summary) ***48***

Dariusz Bąk — Program etyczny jako narzędzie wpływu w organizacji ***51***
Ethical program as a tool of influence in the organization (Summary) ***74***

DYSKUSJE

Robert Sroka — Infrastruktura etyczna biznesu – koncepcja Wojciecha Gasparskiego i współczesne rozwiązania ***77***
Ethical business infrastructure – Wojciech Gasparski's concept and contemporary solutions (Summary) ***99***

Grzegorz Szulczewski — Przedsiębiorczość w ostatnich „retrospekcjach i postulatach" Profesora Gasparskiego ***101***
Entrepreneurship in the last „retrospections and postulates" by the Professor Gasparski (Summary) ***105***

Jacek Gniadek SVD — Niezmienne zasady ekonomii ***107***
Immutable principles of economics (Summary) ***115***

ARTYKUŁY RECENZYJNE

O działaniu na styku sfer duchowej, społecznej i politycznej – recenzja książki Jeana Ousseta »Działanie« (Kraków, 2021)
(**Marcin W. Bukała, Tomasz Owsianik**) ***119***
On the action at the intersection of the spiritual, social and political spheres (Summary) ***125***

Historia Polski opisana z nawiązaniem do prakseologii misesowskiej – recenzja książki Jakuba Wozinskiego »Od ujścia Wisły po Morze Czarne. Handlowo-gospodarcze tło dziejów Polski«, t. II. »1572–1795« (Warszawa, 2022) (**Marcin W. Bukała**) ***127***

The history of Poland described in relation to praxeology of Ludwig von Mises (Summary) ***136***

Nauki o zarządzaniu w Polsce drugiej połowy XX stulecia – recenzja książki Piotra Górskiego »Między nauką a polityką. Środowisko nauk o zarządzaniu i jego refleksja teoretyczna w Polsce lat 1945–2000« (Kraków, 2024) (**Alojzy Czech**) ***136***

Management sciences in Poland in the second half of the 20th century (Summary) ***142***

INFORMACJE O PUBLIKACJACH

Noty o książkach: G. Chesterton, *Eugenika i inne zło* (2021); R. Baader, *Koniec pieniądza papierowego* (2022); Z. Ilski, *System wyborczy do Izby Poselskiej parlamentu Polski przedrozbiorowej, Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego* (2022); D. Behdadi, *Nonhuman Moral Agency. A Practice-Focused Exploration of Moral Agency in Nonhuman Animals and Artificial Intelligence* (2023); G. M. Malinowski, *Economia niepewności, czyli jak nie być frajerem?* (2023); D. de Soto, *Deliberation on the Cause of the Poor*, ed. by W. Decock (2023); N. N. Taleb, *Antykruchość. Jak żyć w świecie którego nie rozumiemy* (2023); J.G. Hülsmann, *Abundance, Generosity, and the State: An Inquiry into Economic Principles* (2024); M. Lysiak z S. Ammousem, *Żywność dekretowa. Czym karmi nas rząd* (2024) (**Wiesław Banach, Marcin W. Bukała, Jacek Gniadek**) ***149***

Wykaz prac naukowych związanych z myślą prakseologiczną opublikowanych w Polsce w latach 2022–2023 (wybór) (**Redakcja**) ***171***

ANKIETA „PRAKSEOLOGII"

Warunki prowadzenia biznesu w Polsce a etyka – perspektywa przedsiębiorców (wstęp i red. **Wiesław Banach**) ***187***

Business Conditions in Poland and Ethics – Entrepreneurs' Perspective (Summary) ***208***

KRONIKA

Sprawozdanie z działalności ZG Towarzystwa Naukowego Prakseologii za 2023 rok (wyciąg); TNP na Festiwalu Nauki w Warszawie: 2023; II konferencja prakseologiczna: „Prakseologia, etyka, sztuczna inteligencja" (3 XII 2024) (**Redakcja**) ***209***

IN MEMORIAM

Śp. prof. Kazimierz Zimniewicz (1940–2024) (**Alojzy Czech**) ***217***

Noty o Autorach ***229***